

ЗНАЧЕННЯ НАСІННЯ ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ У ВИРОБНИЦТВІ ЦУКРОСИРОВИНИ

**Г.Д. Гапоненко, В.І. Пиркін, В.І. Гореленко,
Л.Н. Гізбулліна, В.П. Москаленко**

В статті розглядаються основні фактори, які позитивно впливають на економічну ефективність вирощування насіння цукрових буряків

На сучасному етапі розвитку бурякоцукрового виробництва в Україні одним із найважливіших елементів інтенсивної технології вирощування цукрових буряків є використання насіння конкурентоспроможних вітчизняних гібридів. Від створення одноросткового насіння цукрових буряків (1956 р.) до нинішніх умов пройдено складний еволюційний шлях. В результаті у виробництво впроваджуються нові високопродуктивні гібриди вітчизняної селекції (Ялтушківський ЧС 72, Уладово-Верхняцький ЧС 37, Олександрія, Іванівський 33, Білоцерківський ЧС 57, Іванівсько-Веселоподільський ЧС 84, Шевченківський, Анічка, Ворскла, Максим, Константа, Ромул та інші), насіння яких оброблене захисно-стимулюючими речовинами, що забезпечує надійний захист сходів цукрових буряків від шкідливих організмів. Науковими дослідженнями встановлено, що ці гібриди мають ресурсний потенціал урожайності 70-80 т/га і цукристості до 20%.

Вирощування цукрових буряків - це складний процес, який полягає в комплексному застосуванні агрономічних, технологічних та екологічних заходів у створенні найбільш економічно вигідних ефективних моделей технологічних операцій.

В Україні є належні умови і виробничі потужності для повного забезпечення потреб буряківництва у високоякісному насінні цукрових буряків.

Нині існують два способи вирощування насіння цукрових буряків: висадковий і безвисадковий. В останні роки значного поширення набув безвисадковий спосіб, якій має переваги над висадковим за якістю насіння і конкурентоспроможністю його. Цей спосіб дає можливість зменшити кількість технологічних операцій, затрати праці і знизити собівартість порівняно з висадковим.

В останні роки попит на насіння цукрових буряків у виробників цукросировини зменшується. Це зв'язано з тим, що площі під цукровими буряками зменшуються у зв'язку з недосконалістю цінового механізму та невиконанням цукровими заводами своєї інтеграційної ролі, а також ростом цін на матеріально-технічні засоби. Тому у 2008 р. посіяно цукрових буряків на площі біля 400 тис. га, що на 46% менше, ніж у 2007 р. При потребі насіння на цю площу 950 т, а зі страховим фондом 1370 т, майже 40% площі засіяно насінням цукрових буряків іноземної селекції. Порівняно з 90-ми роками потреба в насінні цукрових буряків зменшилася майже в 4 рази.

Слід зазначити, що в останні роки якість насіння цукрових буряків покращалася. Якщо у 80-х роках минулого століття насіння реалізувалося із лабораторною схожістю 75-80%, у 90-х – 85-90%, то у XXI столітті схожість насіння відповідає високим технологіям і становить 96-98% з високою енергією проростання. В зв'язку з цим норма висіву насіння зменшилася до 1,2-1,5 посівної одиниці на гектар.

Ситуація, яка склалася у буряконасінневному виробництві, може негативно вплинути в майбутньому на виробництво цукросировини, цукру і насіння. Проте може статися так, що почнуть збільшуватися посівні площі під цукровими буряками у зв'язку з підвищенням попиту на цукор. Тому насінництво в Україні потрібно підтримувати і необхідно мати резерви для швидкого забезпечення насінням, щоб цим не скористалися іноземні фірми. Скорочення виробництва цукрових буряків, завезення насіння імпортних гібридів призвело до зменшення попиту на вітчизняне насіння цукрових буряків, а це сприяло скороченню посівних площ під насінниками, особливо висадковим способом (рис. 1).

Такий стан з посівними площами і врожайністю насіння цукрових буряків пояснюється слабким забезпеченням буряконасінневих підприємств нормативними матеріально-технічними засобами, відсутністю обігових коштів, недотриманням технології вирощування насіння цукрових буряків. З вирішенням цих проблем є певні резерви в підвищенні економічної ефективності вирощування насіння.

Оскільки висадкове насінництво знаходиться в занепаді, то найбільш перспективним і економічно вигідним є безвисадковий спосіб вирощування насіння цукрових буряків.

Нині є всі умови для наукового забезпечення буряконасінневого виробництва. Розроблена інтенсивна технологія вирощування насіння цукрових буряків безвисадковим способом, яка адаптована до умов південних регіонів України в умовах зрошення. Ця технологія забезпечує врожайність насіння 20-25 ц/га, зменшення затрат праці до 50-60 люд-год/га, рівень рентабельності - 120%.

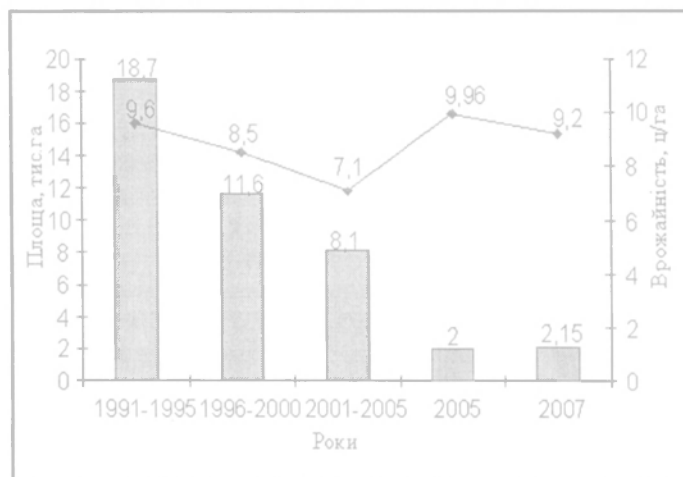

Рис. 1— Посівні площі та врожайність насіння цукрових буряків

Примітка. Площа, тис.га Врожайність, ц/га

Головна вимога до кожної технології полягає у можливості швидкого маневрування та вибору найбільш ефективних оптимальних операцій. Виробництву необхідні прогресивні, економічно вигідні технології, які б забезпечували стабільний урожай, підтримували високий рівень родючості ґрунту і зменшували витрати енергії на одиницю продукції. Розроблена інтенсивна

технологія вирощування насіння цукрових буряків безвисадковим способом дозволяє економно витратити енергію на вирощуванні насіння цукрових буряків і знижувати границю окупності витрат. Чим вони нижчі, тим окупність вища. Енергетичний аналіз ефективності технологій вирощування насіння цукрових буряків полягає у встановленні енергетичної ціни врожаю – це співвідношення кількості енергії, витраченої на формування врожаю, до енергетичних витрат (табл. 1).

Таблиця 1 – Енергетична оцінка виробництва насіння цукрових буряків безвисадковим способом

Технології	Врожайність насіння, ц/га	Енергетичний еквівалент продукції, мДж/га	Енергетичні витрати, мДж/га	Коефіцієнт енергетичної ефективності
Звичайна (виробнича технологія вирощування насіння цукрових буряків)	20	34310	11354	3,02
	15	25732	11354	2,27
	10	17155	11354	1,51
	5	8577	11354	0,75
Інтенсивна технологія вирощування насіння цукрових буряків	20	34310	7987	4,30
	15	25732	7987	3,22
	10	17155	7987	2,15
	5	8577	7987	1,07

Енергетичний аналіз технологій вирощування насіння цукрових буряків дає можливість визначити енергетичну ціну продукції і рівень ефективності використання зазначених ресурсів, що, в свою чергу, дозволяє оцінити і порівняти енергетичну ефективність досліджуваних технологій.

Важливими факторами у підвищенні ефективності використання насіння цукрових буряків є спеціалізація і концентрація виробництва, які сприяють найбільш повному використанню сприятливих природнокліматичних особливостей окремих регіонів країни, а також трудових ресурсів, землі і інших засобів виробництва, відкриває широкі можливості для впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Згідно проведених досліджень вирощування насіння цукрових буряків безвисадковим способом в південних зрошуваних регіонах України спеціалізація підприємств склалася таким чином, що в АР Крим насінники розміщуються в зерно-кормових і зерно-овочевих сівозмінах, в Одеській області – в зерно-овочевих.

Ефективність вирощування насіння цукрових буряків безвисадковим способом вища в тих господарствах, де питома вага насіння в товарній продукції більше 4,8%.

В умовах ринку накопичення капіталу призводить до розширеного відтворення, тобто росту в насінневих підприємствах основних і оборотних фондів. Це створює передумови для подальшої концентрації з метою збільшення вирощування насіння цукрових буряків. Концентрація, яка відбувається за рахунок накопичення і централізації, доповнює одна одну. Централізація ство-

рює кращі умови для накопичення, а накопичення вимагає подальшої централізації виробництва.

Групування господарств за питомою вагою насінників у структурі посівних площ показало, що більш ефективно вирощування насіння цукрових буряків безвисадковим способом у тих господарствах, де насінники займають більше 4% в структурі посівних площ (табл. 2).

Таблиця 2 – Ефективність вирощування насіння цукрових буряків безвисадковим способом залежно від концентрації виробництва (2000-2006 рр.)

Показники	Питома вага насінників у структурі посівних площ %	
	до 4,0	4,1 - 8,0
АР Крим		
Кількість господарств	8	14
Питома вага насінників, %	3,2	4,7
Врожайність насіння, ц/га	11,2	14,2
Собівартість 1 ц насіння, грн.	161,2	116,2
Прибуток з 1 га, грн.	707	1247
Рівень рентабельності, %	37,2	75,5
Одеська область		
Кількість господарств	5	27
Питома вага насінників, %	3,1	5,3
Врожайність насіння, ц/га	12,4	16,0
Собівартість 1 ц насіння, грн.	159,0	110,1
Прибуток з 1 га, грн.	1013	2478
Рівень рентабельності, %	51,4	140,7

За даними Мінагрополітики

Так, у групі господарств АР Крим з питомою вагою насінників 4,7% врожайність насіння була на 3,0 ц/га, прибуток з 1 га – на 540 грн. і рівень рентабельності – на 38,3 % вище, ніж у групі господарств з питомою вагою насінників 3,2%. Аналогічна залежність відмічена і в господарствах Одеської області.

На економічну ефективність вирощування насіння цукрових буряків безвисадковим способом значно впливають розміри посівних площ у господарствах. Ефективність вирощування насіння вища в тих господарствах, де посівна площа насінників становить більше 100 га.

Розглядаючи ефективність сівозмін у південних зрошуваних областях України, встановлено, що найбільш сприятливими для безвисадкових насінників є 9-пільні зерно-овочеві сівозміни. І якщо два поля буде зайнято насінниками, то питома вага в цьому випадку становитиме 11% при концентрації безвисадкових насінників 22%.

Таким чином, поглиблення спеціалізації і концентрації безвисадкового насінництва з доведенням питомої ваги насінників у структурі посівних площ понад 4% і розмірів посівної площі в кожному господарстві до 100-150 га дає можливість знизити собівартість на основі найбільш раціонального використання сировини, матеріальних, енергетичних, трудових і фінансових ресурсів.

На найближчу перспективу прогнозується зменшення об'єктів виробництва насіння цукрових буряків через зменшення посівних площ під культуру та зміну попиту на насіння, що є елементами економічної небезпеки як на загальнодержавному, так і на комерційному рівнях. Україна нині володіє всіма елементами, необхідними для розвитку вітчизняної селекції і насінництва цукрових буряків та повного забезпечення буряківництва високоякісним вітчизняним посівним матеріалом.

Підвищення ролі селекції і насінництва, а також буряківництва в цілому в економіці країни залежить від формування та поступової реалізації обґрунтованої загальнодержавної стратегії, політики та координації дій господарських суб'єктів у цій сфері.

Висновки:

1. Економічна криза, яка вплинула на агропромисловий комплекс, спричинила різкий спад виробництва цукрових буряків і, відповідно, насіння. У зв'язку з цим середньорічні обсяги вирощування насіння цукрових буряків зменшилися з 156,7 тис. в 1986-1990 рр. до 59,4 тис. ц у 2001-2005 рр.

2. Вирощування насіння цукрових буряків доцільно проводити безвисадковим способом. Головним для його виробництва є розміщення посівів насінників у найбільш сприятливих районах АР Крим, Одеської і Херсонської областей.

3. Широко впроваджувати розроблену інтенсивну технологію вирощування насіння цукрових буряків безвисадковим способом у зрошуваних умовах півдня України, яка забезпечує врожайність насіння 20-25 ц/га, при затратах праці 50-60 люд-год/га.

4. Особливо актуальне питання поглиблення спеціалізації і концентрації насінництва з доведенням питомої ваги насінників у структурі посівних площ більше 4% і розмірів посівної площі в кожному господарстві до 100-150 га, а також зниження собівартості на основі найбільш раціонального використання сировинних, матеріальних, енергетичних, трудових і фінансових ресурсів.

Список літератури

1. М. Роїк, Буряки. – К.: «XXI вік» - РІА «Труд-Київ». 2001 – С. 221-241.
2. Г.Д. Гапоненко, Н.В. Гапоненко. Шляхи підвищення ефективності виробництва насіння цукрових буряків безвисадковим способом. К.: Збірник наукових праць. Випуск. - 10. 2008. – 412-416 с.
3. С.І. Корнієнко, В.М. Балан, С.М. Петриченко. Виробництво насіння цукрових буряків у Східному Лісостепу України. К.: «Нічлава». - 2007. - С.158.

Анотація

В статье рассматриваются основные факторы, положительно влияющие на экономическую эффективность выращивания семян сахарной свеклы.

Annotation

The article deals with main factors which positively influence economic efficiency of sugar beet seed growing.